

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 40 Volume: 8 Issue: 40

Ekim 2015

October 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

LATİFE TEKİN'İN ROMANLARINDA ARKETİPSEL BİR MOTİF: YÜKSELİŞ DENEYİMİ AN ARCHETYPAL MOTIF IN LATİFE TEKİN'S NOVELS: ASCENSION EXPERIENCE

Servet TİKEN*

Öz

İlkel inanışlarda, masal, efsane ve semavi dinlerde rastlanılan yükseliş deneyimi sözlü kültürde ve edebiyatın çeşitli türlerinde yer bulur. İnsanlığın ilgisini çeken ve merak uyandıran bu büyülü yolculuk Latife Tekin'in romanlarında da dikkat çekici ölçüde işlenen motifler arasındadır. Yazarın romanlarında yükseliş deneyimini büyülü gerçekçi bir yorum eşliğinde toplumsal izleklerle iç içe sunduğu görülür. Tekin'in romanlarında mitolojik çağrışımlarla yer verdiği bu motif, arketipsel bir yaklaşıma da imkân sağlar. Bu doğrultuda makalede, yazarın yükseliş deneyimini belirgin bir şekilde işlediği *Sevgili Arsız Ölüm*, *Berci Kristin Çöp Masalları* ve *Muinar* adlı romanları arketipsel açıdan ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Latife Tekin, Roman, Arketip, Motif, Yükseliş Deneyimi.

Abstract

The ascension experience which is seen in primitive beliefs, legends and monotheistic religions is also presents in oral culture and different literary genres. This magic voyage which attracts human interests is one of the most used themes in Latife Tekin's novels. It is seen that ascension experience is presented within social themes by a magical realism comment. This motif is presented by mythological connotation in Tekin's novels and this approach makes possible the archetypal method. In this way writers *Sevgili Arsız Ölüm*, *Berci Kristin Çöp Masalları* and *Muinar* novels which present ascension experience are analyzed by archetypal method.

Keywords: Latife Tekin, Novel, Archetype, Motif, Ascension Experience.

Giriş: Arketipsel Eleştiri

Farklı bakış açılarıyla edebiyat metinlerinin yapılarını ve anlam dünyalarını incelemek amacıyla geliştirilen yaklaşımlar, eleştiri yöntemlerini ortaya çıkarır. Bu yöntemler, metni açıklamamanın yanı sıra yazarını, metnin ortaya çıktığı dönemi ve ait olduğu toplumun yapısını da değerlendirir. Böylelikle yazarının elinden çıkan metinler, eleştiri yöntemlerinin açıklayıcı ve zenginleştirici yönüyle yeniden üretilir.

Edebiyat metinlerini anlama ve açıklamaya yönelik yaklaşımlardan biri de 20. yüzyılda olgunluk kazanan arketipsel eleştiri (mitsel eleştiri) adı verilen yöntemdir. İlk örnek, ana örnek anlamına gelen arketipler, insanlığın ilk dönemlerinden itibaren yaşantılarının ürünü olan ve günümüze kadar ulaşmış öğelerdir. İnsanların gerek kalıtsal gerekse karşılıklı olarak edindikleri deneyimlerini ve ilgilerini oluşturan arketipler, sözlü kültür unsurları ve yazılı anlatımlarla varlıklarını yineleyerek sürdürürler. Bu bağlamda, edebiyat metinlerinin ilkel çağlardan günümüze kadar gelen öğeleri barındırmasını eksene alan ve birçok eleştirinin farklı yaklaşımlarıyla zenginleşen arketipsel eleştiri, edebiyat eserlerinin incelenmesinde dikkat çekici bir bakış açısı kazandırır.

Arketipsel eleştirinin doğmasında ve gelişiminde Sir James G. Frazer, Carl Gustav Jung, Maud Bodkin, Richard Chase, J.M. Harrison, F.M. Conford, A.B. Cook, Gilbert Murray, Joseph Campbell ve Northrope Frye gibi antropolog ve eleştirmenler çeşitli dikkatler sunar. Bu isimlerin dışında edebiyat eseri ve arketip arasındaki ilişkiye ait kuramsal temellendirmede önemli rol oynayan Sigmund Freud ise her ne kadar arketiplerin kaynaklandığı ortak bilinçdışının varlığını kabul etmese de, psikenin yapısının sanat eserine yansıdığı kabulüyle arketipsel eleştiriye kapı aralar (Korucu, 2011: 5). Freud'un takipçisi Jung ise, Freud'un işlediği bilinçdışı kavramını geliştirerek arketipsel eleştiri yönteminin ortaya çıkmasına öncülük eder.

Eleştiri yönteminin çok önemli bir kaynağı olan Jung'un mitosların insan ırkının ortak bilinç dışına ait olduğu ve bu nedenden arketiplerin edebiyatta tekrarlandığı tezi, eleştirmenler için yeni ufuklar açar (Moran, 2001: 220). Ortak bilinç dışı kavramına dikkat çeken Jung'a göre antik çağda bile kullanılan ve Platon'un "idea"sıyla eş anlamlı bir kavram olan arketip, her zaman ve her yerde herhangi bir dış etkenden bağımsız olarak kendiliğinden, yeniden ortaya çıkabilir (Jung, 2005: 20). Arketipleri yorumlamada sembolizm kavramını eksene alıp mitsel motiflerin modern anlatılarda sıklıkla görüldüğünü ifade eden Jung, analitik psikolojiyi arketipsel eleştiri için dayanak noktası hâline getirir.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: servettiken@atauni.edu.tr

Jung'un yaklaşımının yanı sıra arketipsel eleştiriye kuramsal katkı sağlayan bir başka eleştirmen Frye ise, arketipsel eleştirinin diğer eleştiri ekolleri arasında hak ettiği yeri almasında ve edebiyatta çokanlamlılık kuramının gelişmesinde önemli rol oynar (Korucu, 2011: 4). Kanadalı eleştirmen Frye, eleştiri anlayışının, mitoloji ve edebiyatın özdeşliği kabulü ile buna bağlı olarak, mitlerin, halk hikâyelerinin, efsanelerin ve ilgili türlere ait yapıların edebiyat kalıplarını sürekli olarak şekillendirmesini eksene aldığını ifade eder (Frye, 2008: 11). Bütün eserler için ortak bir anlam düzeyi ve temel bir kurgunun varlığına işaret eden Frye'ı izleyen eleştirmenlerden Joseph Campbell de "arayış" kavramını temele alarak, tek ve ilk anlatının bin bir yüzüyle sürekli karşımıza çıktığını ifade eder (Parla, 2002: 45). Campbell'in ayrılma, erginlenme ve dönüş diye üç aşamada gerçekleştiğini ileri sürdüğü arayış arketipi, eleştiri yöntemine kazandırılan bir başka bakış olarak öne çıkar.

Büyük ölçüde Frazer, Jung, Frye ve Campbell'in yaklaşımlarıyla sosyal antropoloji ve psikanalize dayanarak şekillenen arketipsel eleştiri, eserleri mitoloji ve edebiyat ilişkisi bağlamında değerlendirir. Bu yönüyle arketipsel eleştiri, edebiyat eserlerinin ilkel çağlardan günümüze getirdiği şifrelerini açığa çıkarmaya yönelik bir yöntem olarak dikkat çeker.

İlkel İnanışlardan İslamiyet'e Yükseliş Motifi

Yükseliş, kişinin yaşadığı evrenden, doğaüstü güçleri aracılığıyla ya da tanrısal bir gücün yardımıyla bir başka evrene geçişidir. Ruhsal veya hem ruhsal hem de bedensel bir deneyim olarak gerçekleşebilen yükseliş, mitolojilerde, ilkel ve ilahî dinlerde, çeşitli inanış ve ritüellerde rastlanır.

Fizikötesi evrenlere yapılan yolculuklarda kişiler, çeşitli sebeplerle yükseliş deneyimini yaşarlar. Tanrı'dan veya tanrısal güçlerden emirler alınması, yeryüzündeki bir soruna çözüm aranması, yeryüzünde krallık ya da rahiplik gibi bir göreve atanma, tanrılar için düzenlenen çeşitli ayin ve törenlerin kabul edilip edilmediğini öğrenme, ilahî varlıkla bütünleşme isteği ve kendi kendini keşfedip kurtuluşa erme arzusu, yükseliş deneyimini hazırlayan sebeplerdendir (Gündüz, vd., 1996: 27-33). Birbirinden farklı sebeplerle yükseliş deneyimini yaşayanların temelde bir amacı gerçekleştirmek arzusuyla hareket ettikleri görülür. Bu bakımdan yükseliş, hem insanlığın zihninde çözümünü bulamadığı sorunlara cevap olur hem de insanlığın kendi varlığını anlamlandırmasına ışık tutar.

İlkel insan, görünmez bir dünyayla sürekli iletişim içindedir. Kimi erkek ve kadınlar mistik deneyim konusunda ayrıcalıklı bir yere sahip olsalar da ilke olarak, ilkel toplumlarda herkesin mistik deneyimler yaşama hakkı vardır ve herkes böyle bir fırsatı elde eder (Bruhl, 2006: 33). Ruhlarla görüşmek, öteki dünyadan gelen tanrısal öğütlerle karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmak ve gizli güçlerden yardım almak bütünüyle ayrıcalıklı insanların tekelinde değildir. Ancak ilkel toplumlarda mistik deneyimleri herkesin yaşayabilmesine karşılık, yükseliş sıradan insanın yaşayabileceği bir deneyim değildir. Yalnızca seçkin kişiler buldukları dünyadan başka bir âleme yükselebilirler. Fizikötesi âlemlere yükselebilen kişiler; krallar, rahipler, kâhinler, milli kahramanlar, din kurucuları ve peygamberlerdir (Gündüz, vd., 1996: 33). Sadece seçilmiş ve ayrıcalıklı kişilerin yükseliş deneyimini gerçekleştirdiği ilkel toplumlar bu yolla, iletişime geçtiğine inandığı görünmez âlemi dolaylı olarak tanıma fırsatını elde ederler.

Toplumlara göre farklılıklar gösterse de yükseliş deneyimini gerçekleştirmeden önce aşkınlık hâline giren kişi, farklı nesnelere yardım alarak fizikötesi âlemlere yönelir. Beş kıtaya yayılmış bir motif olan yükseliş, kimi zaman bir ip, kimi zaman bir ağaç veya merdiven aracılığıyla gerçekleşir (Eliade, 2003a: 116). Böylelikle mitolojilerde, dinlerde ve çeşitli inanışlarda yer alan yükseliş deneyimleri, onu hazırlayan ayinler ve yükselişi gerçekleştiren kişiye eşlik eden nesnelere de gizemli bir bütün oluşturur.

Mitolojilerde sıklıkla rastlanan yükseliş deneyimini genellikle seçilmiş kişilerin, kralların, kâhinlerin ya da din adamlarının gerçekleştirdiği görülür. Örneğin Yunan mitolojisinde Abaris, Aristeas, Epimenides ve Hermetimos gibi hekim-rahip olan iatromantislerin en önemli özelliklerinden biri, zaman zaman dünyayı tanrısal âlemden izleyebilmek veya herhangi bir sorunla ilgili cevabı araştırmak için göğe yükselip Tanrı ile sohbet etmeleridir. İatromantisler, bu seyahatlerinin öncesinde, aşırı vecd halindedirler ve bir süreliğine irade yitimi yaşarlar (Gündüz, vd., 1996: 43-44). Mezopotamya'da yeryüzünde herhangi bir göreve atanmanın tanrısal âlemden yapılan tanrılar meclisinde olabileceği inancı hâkimdir. Krallar, vezirler ve ikinci dereceden tanrılar görevlerine atanırken yüce tanrılarının bulunduğu ilahî semalara yükseltilirler (Gündüz, vd., 1996: 42). Eski Mısır'da ise Atum'un (Re) oğlu Firavun'un yükseliş deneyimini yaşadığına inanılır. Firavun, kuş, balık ve böcek gibi çeşitli biçimlere girerek uçar. Bu yükselişte ona rüzgârlar, bulutlar ve tanrılar yardım eder. Kimi zaman bir merdivenden tırmanarak göğe çıkan Firavun, yükselişi esnasında tanrılaşır ve özü insan soyundan tamamıyla farklılaşır (Eliade, 2003b: 121).

Yükseliş motifinin yaygın olarak görüldüğü bir diğer inanış dairesi, şamanizmdir. Şaman, sağaltıcı ve ruh taşıyıcı olması ile esrime tekniklerini bilmesi sayesinde, ruhu hiç zarar görmeden bedenini terk edip uzak yerlere yolculuk yapabilir, hem yeraltı dünyasına girebilir hem de göğe yükselebilir (Eliade, 2006: 214). Şamanın esrime yoluyla hazırlık için uzun süre aç kalarak yorucu danslar eşliğinde tütün yaprağı çiğnediğine veya tütün suyu içtiğine de rastlanır (Eliade, 2006: 158). Şamanların fizikötesi yolculuğa hazırlık

yapma amacıyla düzenledikleri ayinlerdeki uygulamalar farklılık gösterse de, şamanın yükseliş deneyimindeki esrime hâli, temel bir özellik olarak dikkat çeker.

Çeşitli inanışlarda görülen, ölümden sonra ruhun bedenden ayrılarak ilahî âlemlere yönelmesi, yükseliş motifinin bir başka karşılığıdır. Örneğin “ölmek” eyleminin, “uçmak” sözcüğüyle karşılık bulunduğu Altay Türklerinde, ölümlerin göğe yükseldiği inancı hâkimdir. Bedenden ayrılan ruh uçarak varlığını devam ettirir. Ancak yükseliş, sadece ölümlerin sahip olduğu bir ayrıcalık değildir. İnsanların hayattayken de, ulu dünyaya ulaşabileceğine inanılır (Roux, 1999: 162). Tanrı ile göğün birbirinin içinde olduğu düşüncesinden hareket eden Türklere göre, göğe benzeyen Tanrı, göğün maviliği ve sonsuzluğu gibidir (Ögel, 1995: 149). Bu bakımdan Türk kültüründe göğe yüklenen kutsal anlamlarla yakından ilintili olan yükseliş motifi, Türklerin Tanrı ile gök arasında kurdukları bağla da açıklanabilir boyuttur.

Yükseliş motiflerine ilkel inanışlarda olduğu gibi ilahî dinlerde de rastlanır. Yükseliş motifiyle ilgili birçok tasavvur olan Yahudilikte, Musa, İshâya, İdris ve İbrahim peygamberlerin göğe yükseldikleri inancı vardır. Ayrıca Yahudi mistisizminde, bazı kişilerin yeryüzündeki hayatlarında ilahî âlemlere yolculuk etme deneyimleri yaşadığına inanılır (Gündüz, Ünal ve Sarıkçıoğlu 1996: 50). Hıristiyanlıkta ise Hz. İsa'nın çarmıha gerilip öldürüldükten sonra tekrar dirilerek mezarından ayrıldığına ve tanrısal âleme yükseldiğine inanılır. Hz. İsa gibi, Hz. Meryem'in de öldükten sonra hem bedeni hem de ruhuyla göğe yükseldiği inancı mevcuttur. Bunlardan başka Hıristiyan metinlerinde Pavlos ve Alberic'in de yükseliş deneyimlerine rastlanır (Gündüz, vd., 1996: 57-61). Yahudi ve Hıristiyan inancında yer alan yükselişlerin amacıyla, ilahî emirlerin tebliğ edilmesi öne çıkar. Bu dinlerde birçok kişiye atfedilen semavî yolculukların temelinde, ilahî surlara erişme arzusu da belirleyici bir özellik olarak dikkat çeker.

İslamiyet'te ise Hz. Muhammed'in göğe yükselmesi ve Allah katına çıkması İsrâ ve Mirâç mucizeleriyle anlatılır. Gece yürüyüşü anlamına gelen isra, Hz. Peygamber'in geceleyin Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülmesini; yükselmek ve yükseliş anlamlarına gelen Arapça bir fiil kökünden türetilmiş olan mirâç ise, Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksa'dan Sidretü'l Münteha'ya yolculuğunu ifade eder. Daha sonra bu fizikötesi seyahat ile ilgili iki aşama birleştirilerek hem gece yürüyüşünü hem de Hz. Peygamber'in göklere yükseltilişini ifade etmek için mirâç kelimesi kullanılır (Gündüz, vd., 1996: 70-71).

Bazı yorumlarda farklılıkların mevcut olduğu Mirâç mucizesi, İsrâ Sure'sine ve hadis kaynaklarına dayanır. Kuran-ı Kerim'de bu yolculuk, “Kulu Muhammed'i geceleyin Mescid-i Haram'dan kendisine bazı ayetlerimizi göstermek için etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götürün Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Şüphesiz ki, her şeyi hakkıyla işiten, gören O'dur” (İsrâ:17/1) ayetiyle anlatılır. Başta Buhârî ve Müslim olmak üzere birçok hadis kaynağında Mirâç mucizesinin aktarımında, Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması, Burak'a bindirilerek yedi kat semaya ve ötesine götürülmesi, süt ve şarap kadehlerinden birini seçmesi gibi olaylara yer verilir (Yavuz, 2005: 134). İslam tarihi, kelim ve hadis araştırmacıları, Mirâç mucizesini aktaran bazı rivayetlerde ise İsrailiyatın etkisiyle abartılı ve süslü anlatımlar bulunduğuna işaret ederler.

İslamiyet'te Mirâç mucizesiyle karşılık bulan, ilkel inanışlardan ilahî dinlere kadar birçok inanç dairesinde rastlanan fizikötesi yolculuklar, tarih boyunca derin bir merak uyandırır. Arketipsel bir motif olan ve yükseliş deneyimi adıyla tanımlanan bu ilgi çekici olağanüstü olaylar, çeşitli anlatımlarla sanat ve edebiyata yansır. Türk edebiyatında da yükseliş motifine kimi zaman atıflarda bulunulur, kimi zaman da bu gizemli yolculuklar edebiyat metinlerinin doğrudan konusu olur.

Latife Tekin'in Romanlarında Yükseliş Deneyimi

1980 sonrası Türk romancılığının etkili isimlerinden biri olan Latife Tekin, 1983 yılında yayımladığı ilk romanı *Sevgili Arsız Ölüm* ile birlikte edebiyat çevrelerinde adından sıkça söz ettirir. Gerek ele aldığı konular gerekse anlatım teknikleri açısından dikkatleri üzerine çeken Latife Tekin, son dönem Türk edebiyatında kendine özgü bir ses yakalamayı başaran yazarlar arasında yer alır.

Romanlarında aşk, cinsellik, korku ve ölüm gibi bireysel duyguları işleyen Latife Tekin, yakın tarihin siyasal gelişmelerine ve kültürel değişimlerine vurgu yapar. Yoksulluk, göç, gecekondu yaşantısı, öğrenci hareketleri, işçi sınıfı, çevre kirliliği, küresel ısınma ve kadın sorunları gibi konular etrafında toplumsal duyarlılıklarını ifade ettiği romanlarında yer yer masalsi bir anlatıma başvurarak gerçek ve düşsel kişi ve mekânları iç içe sunar. Simgesel ve mizahi bir tutumla romanlarında büyük kentlere tutunmaya çalışan anlatı kişilerine ağırlık veren yazar, modern yaşantının sunduğu yaşam kalıplarına da eleştirel bir dikkatle yaklaşır.

Latife Tekin'in Türk edebiyatında adını duyurmasıyla birlikte daha önce ciddiye alınmayan fantastik öge gündeme gelir. *Sevgili Arsız Ölüm* romanıyla Latife Tekin, Latin Amerika edebiyatının “büyülü gerçekçilik” akımında görülen, gerçek ile büyü ya da doğa ile doğaüstünün iç içe yaşandığı bir dünyayı, Türk edebiyatına taşır (Ecevit, 2001: 89). Masallar ve halk anlatılarının öneminden yola çıkarak kurguladığı romanları, dikkat çekici bir yenilik olma özelliği gösterir. Öyle ki Latife Tekin, sözlü kültürü ve Latin Amerika kökenli büyü gerçekçi anlatım olanaklarını bir arada kullanarak Türk romancılığında yeni bir

senteze ulaşır (Balık, 2013: 407). Yazarın biçimsel bir arayışın ürünü olarak sergilediği bu yaklaşım, daha sonraki birçok romanının da temel hareket noktaları arasında yer alır.

Sözlü kültürden hem dil malzemesi hem de konu itibarıyla beslenen Latife Tekin'in romanları halk kültürü unsurlarının gerçek ya da düşsel kişi ve mekânlar eşliğinde işlenmesiyle arketipsel derinlik kazanır. Romanlarda gündelik yaşantının anlatımıyla iç içe sunulan arketipsel motifler, zengin çağrışımlar etrafında olay örgüsünün şekillenmesine katkı sağlar. Yazarın romanlarına taşıdığı Eski Türk inanışlarından izler taşıyan yükseliş deneyimi de dikkat çekici arketipsel motifler arasında yer alır. Bu bağlamda Latife Tekin'in romanlarındaki gizemli düşsel yolculuklar, mit ve edebiyat ilişkisi çerçevesindeki incelemelere imkân sunar.

Latife Tekin'in yükseliş deneyimine yer verdiği romanlarından ilki *Sevgili Arsız Ölüm*'dür. Bir ailenin anlatımını eksene alan roman; Huvat, eşi Atiye ve çocuklarının Alacüvek köyünden büyük kente uzanan yaşantısından kesitler sunar. Birbirleriyle nedensellik bağına sahip olmayan serüvenlerden oluşan roman bu yönüyle olay örgüsü bakımından destanlara ve halk hikâyelerine benzer (Moran, 2002: 78). Romanın başında köyden kente gidip gelen Huvat'ın köye gelişlerinden birinde şehirli bir kadın olan Atiye ile birlikte geliş anlatılır. Köylünün tereddütlü bakışlarla karşıladığı Atiye ile Huvat'ın evliliğinden Nuğber, Seyit, Halit, Dirmit ve Mahmut adlarını verdikleri çocukları olur. Köyde olağan ya da olağanüstü çeşitli olaylarla yüz yüze kalan aile, daha sonra büyük kentin yolunu tutar. Hep birlikte kentte tutunmaya çalışan ailenin peşini olağanüstü olaylar burada da bırakmaz. Atiye'nin Azrail'le verdiği mücadeleyi kaybedip ölümüyle romanda anlatılan olaylar da son bulur.

Sevgili Arsız Ölüm romanında Latife Tekin, köylünün iç dünyasını köylülüğün genel bilinçlilik biçimlerinde arar (Belge, 1998: 241). Köy gerçekliğini ve kente göç olgusunu alışılmışın dışında farklı bir düzlemde, gerçeküstü öğelere yer vererek anlatan yazar; cin, peri, büyü ve tılsım gibi çeşitli halk inanışlarına sıklıkla yer verdiği romanında, Huvat ve ailesinin hem köydeki hem de kentteki yaşantısını şekillendiren "genel bilinçlilik biçimleri"ni gözler önüne serer. Mitsel motiflerin modern anlatılarda sıklıkla tekrarlandığı tezini örnekleyen, ortak bilinç dışını açığa çıkaran sembollerle örülü romanda, ilkel çağlardan itibaren birçok düşünce ve inanış daresinde karşılaşılan yükseliş deneyimi, Huvat ve Atiye'nin kızları Dirmit'in başından geçenlerin anlatımıyla yer bulur.

Romanda Dirmit'in dünyaya gelmesi, olağanüstü gelişmeler eşliğinde sunulur. Dirmit daha anne karnındayken annesi Atiye'nin sesiyle "Ana! Ana!" diye seslenir. Karnından ses geldiğini işten Atiye bayılır ve yardıma Cinci Memet çağrılır. "Doğacak çocuk eksik doğmazsa, başına gelmedik kalmayacak, a-ha" diyerek hamur tahtasına bir çentik atan Cinci Memet, Dirmit doğduktan üç gün sonra dağda cinler tarafından boğularak öldürülür (Tekin, 2005: 13). Böylelikle daha Dirmit dünyaya gelmeden başlayan olağanüstü olaylar, küçük kızın ileride yaşayacaklarının habercisi olarak ifade edilir.

Dirmit'in gökyüzü ile ilgili yaşadığı ilk deneyim rüzgârın onu önüne katıp sürüklemesiyle gerçekleşir. Küçük kızın göğe ait bir unsurla ilk kez tanışması olarak değerlendirilebilecek gerçeküstü olay romanda şu şekilde aktarılır: "O gün dam uçuran rüzgâr, Dirmit'i önüne kattı. Savmanı'da taylarla yarıştırdı. Üç olukta tazılarla dalaştırdı. Bir halı dokuyan kızların yanına, bir göle yatan camızların sırtına attı. Dirmit'in üzümünü elinden, un kavurmasını cebinden aldı. Saçlarını dağıttı, ağzını burnunu kanattı." (Tekin, 2005: 24)

Cinci Memet'in Dirmit hakkında söyledikleri, Huvat ve Atiye'yi hep telaşlandırır. Kızının alışılmadık davranışları karşısında endişelenen ve onu korumaya çalışan Atiye'nin Dirmit'le mücadelesi de başlamış olur. Cinlerin kızına musallat olduğunu düşünen Atiye, onu eve hapseder ve cinler onu yürütmesin diye sedire bağlar. Annesine kendisini çözmesi için yalvaran ve günlerce ağlayan Dirmit, bir süre sonra bitkin düşer: "Sonunda bir ateş bir terlemeyle hastalandı. Ağzından köpükler saça saça gözlerini kapadı, üç gün açmadı. Dördüncü gün açıp tavan verdi... Dirmit'in her yanı kırmızı kırmızı çentik döktü. Her bir çentik sulandı, kaşındı, kara kara kabuk bağladı." (Tekin, 2005: 25). Dirmit'in ateş ve terlemeyle hastalanmasını şamanlık yetilere sahip oluşu olarak değerlendirmek gerekir (Balık 2013: 239). Küçük kızın derin bunalımı ve sonrasında ortaya çıkan belirtiler, şamanın yükseliş deneyimi öncesi yaşadığı ruhsal hazırlık aşamasını anımsatır. Dirmit'in içinde bulunduğu durum da bir çeşit sarhoşluk ve kendinden geçme hâli özelliği gösterir.

Köyde etrafındaki nesnelere konuşan, alışılmadık ve tuhaf davranışlar sergileyen Dirmit, ailesiyle birlikte kente göç ettikten sonra da benzer hareketlerde bulunur. Köyde rüzgâr aracılığıyla hayal yolculuğuna çıkan kız, kentte ise bu kez yine gökyüzüne ait bir unsur olan kar aracılığıyla gizemli bir keşfe çıkar. Bu büyümlü deneyimin öncesindeki gece uyku uyumaksızın sabaha kadar ağlayan Dirmit'in bunalımlı bir hazırlık evresi yaşadığı dikkat çekicidir:

"Dirmit kederinden köpek karının yağmasına sevinemedi. Kar ince ince üstüne döküldükçe bir küskünlükle omuzlarını silkti. Köpek karı iki adımda bir ak bir perde oldu. Dirmit'in yoluna durdu. Ona yağdığına neden sevinmediğini sordu. Dirmit, köpek karına, akşam olanları anlattı. Kar öfkesinden tozuyup, savruldu. "Gel benimle" deyip Dirmit'in elinden tuttu. Onu iki yanı ağaçlık upuzun bir yola çıkardı. Dirmit,

yol boyunca, elleri havada, bağırarak yürüyen sıra sıra bir dolu insan gördü. Kar, Dirmit'in elini bıraktı. Ona, kalabalığın arasına karışmasını, avazı çıktığı kadar içini boşaltmasını söyledi." (Tekin, 2005: 157)

Dirmit, hem köydeki hem de kentteki yaşantısında gökyüzüne derin bir ilgi duyar. Ailesinden ve özellikle annesi Atiye'den bunaldığına başını yukarı kaldırır ve gökyüzü ile bir bağ kurmaya çalışır. Gökyüzünün bilinmezliğini keşfetmeye çalışan Dirmit; rüzgâr, kar ve yağmur gibi gökyüzüne ait unsurlarla içsel bir temas sağlar. Yaşayacağı yükseliş deneyimi için hazırlayıcı işleve sahip olan bu temaslar, onu gökyüzüne yakınlaştırır:

"Dirmit, elinin tersiyle Mahmut'un yüzünü geriye itti, ayağa kalktı. Usulca dışarı çıktı. Aralıkta duran merdivene dayandı. Başını yukarı kaldırdı. Açık duran çatı kapağından görünen bir avuç gökyüzüne baktı. Gökyüzünden yüzüne iki damla yaş aktı." (Tekin, 2005: 111-112).

Derin bir ruhsal bunalım yaşayan ve annesiyle sürekli çatışan Dirmit, içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için gizemli bir yolculuğun düşlerini kurar. Kuş olmayı arzular ve ay, yıldız gibi gökyüzü unsurlarına merak salar. Bu süreçte ailesiyle iletişime geçmekten kaçınarak, cansız varlıklarla konuşarak sürüklendiği çıkmazdan kurtulmaya çalışır. Romanda Dirmit'in iç dünyası şu ifadelerle aktarılır:

"... Düşüne düşünce ipin ucunu elinden kaçırdı. "Yıldızların tepesine konsaydım, ışık olsaydım, damdan dama, daldan dala konsaydım", derken kıza günün birinde bir hal oldu... Geceleri kalkıp yatağının içinde oturmaya başladı. Bir, kalkıp başını cama verdi, "Ay su olsa da içsem" dedi; bir, "içsem de göge çekilsem" dedi. Bir zaman aklını ayla, yıldızla bozdu..." (Tekin, 2005: 184).

Gökyüzüne karşı heyecan duyan Dirmit, bir süre sonra şiir yazmaya başlar. Ailesine göre Dirmit yine alışılmadık bir tutkunun esiri olmuştur. Bu sebeple onun şiirle ilgilenmesi büyük bir tedirginlik yaratır ve annesi Atiye, kızının şiir yazmasını büyük bir öfkeyle karşılar. Onu şiirden vazgeçirmek için saçlarından sürür ve döver. Ancak Dirmit'in annesine cevabı gökyüzüne ilgisinin haykırışı olan bir şiirdir:

"Cinli kızdım, kül karınlı kuş oldum;
Çekildim Akçalı göğüne, kanadım açtım;
Geldim ince ota düştüm, iğneli yıldızla kaçtım.

Yıldız, ağıtlar peşinde.

Yıldız, korku var düşümde.

Beni sakla canım yıldız" (Tekin, 2005: 186)

Çevresince "cinli kız" diye anılan ve çocukluğundan beri ailesinin korkulu ve endişeli bakışlarıyla büyüyen kızının davranışlarından anne Atiye, son zamanlarını yaşadığı günlerde dahi büyük bir tedirginlik duyar. Annesine, evde herkes uyurken dama çıktığını, ay ve yıldızla konuştuğunu, şehrin sırrını çözmeye çalıştığını söyleyen Dirmit, "şimdilik bizim sokaktaki evlerin içini görüyorum, ama yakında, tüm evlerin içini göreceğim ha" (Tekin, 2005: 202) diye ekler. Romanda yer alan bu ifadelerle, Dirmit'in gökyüzüne ilgisinin bir "sırma erme" yolculuğuna dönüştüğü ortaya çıkar. Yaşadığı ruhsal deneyimle Dirmit, bir şaman gibi topluluğun geleceğini görür (Öktemgil Turgut, 2003: 42). Böylelikle şaman yetilerine sahip bir anlatı kişisi olarak betimlenen Dirmit'in yaşadıklarında, yükseliş deneyimlerinin gerçekleşmesine kaynaklık eden merak duygusu ve keşfetme arzusunun öne çıktığı görülür.

Atiye'nin ölümünün anlatımıyla sonlanan romanda Dirmit'in yükseliş deneyimlerine işaret son gelişme şehrin üstünde uçan mektuplarla olur. Ölüm döşeğindeyken kızının kendisine söylediklerinden telaşlanan Atiye, ona şiir yazmayı ve dama çıkmayı yasaklar. Bunun üzerine Dirmit, günlerce evdekilere sayfalar dolusu mektup yazar ve sayfalarını birbirine tutuşturur. Bir sabah mektubun evdeki kısmını okuyan ağabeyi Halit, mektubun kalan kısmını aradığında ise sayfaların "ak bir kuş olup şehrin üstünde uçtuğunu" (Tekin, 2005: 204) görür. Şamanın uçurtma uçurarak simgesel göge çıkışıyla da ilintilendirilebilen (Öktemgil Turgut, 2003: 43) bu durum, ailesinin engellemesine rağmen Dirmit'in gökyüzüyle iletişimini sürdürdüğünün işaretidir. Karşı koyamadığı merak duygusuyla bilinmezi sembolize eden gökyüzüne yönelen Dirmit'in annesinin ölümünden önce yaşadıkları, bir yönüyle yükseliş deneyimini hatırlatır.

Dirmit'in ruhsal deneyimleriyle yer verilen yükseliş motifi, şaman dairesinde karşılaşılan gizemli yolculukları çağırıştırır. Bu bakımdan romanda Dirmit, şaman yetilerine sahip cinli, perili bir kız olarak tanıtılır. Küçük kızın yaşadığı yoğun içsel bunalımlar, şamanların yükseliş deneyimi öncesindeki kendilerinden geçme hâline işaret eder. Ayrıca Dirmit'in gökyüzüyle birlikte şiire de merak salması, yine bir şaman yetisi olarak değerlendirilecek türdendir. Eski Türklerde şamanların aynı zamanda şair olması, Dirmit'in sırma erme sürecinde şiirler yazmasını açıklar niteliktedir.

Latife Tekin'in yükseliş deneyimine yer verdiği romanlarından bir diğeri, *Berci Kristin Çöp Masalları*'dır. Yazarın ikinci romanı olan *Berci Kristin Çöp Masalları*, masalsı bir anlatımla bir gecekondu mahallesinde yaşanan olayları konu edinir. Gecekondulaşma süreci, işçi hareketleri, çevre kirliliği ve otoritenin baskısı gibi siyasal ve toplumsal sorunlar, romanda olağanüstünün kurgulanmasıyla vurgulanır.

Roman türünün özelliklerini taşımadığı yönünde eleştiriler alan roman, Latife Tekin'in ifadesiyle gecekondulu mahallelerdeki "ev düşleyen ev"lere benzetilerek, "roman düşleyen bir kitap" (Özer, 2005: 66) olarak tasarlanır. Böylelikle gecekondulu mahallesinde yaşantı, halkın kendi dili ve yaşama biçimi eksene alınarak roman formunun sınırları aşılarak kurgulanır. Yazarın gerçekliği düşselle birlikte sunma arayışının gözlemlendiği roman, büyük ölçüde halk kültürü unsurlarından beslenir. Köroğlu destanının pastışı" (Atik, 2012: 258) olduğu yönünde değerlendirmelerin de yapıldığı romanda, olağanüstülüklerin anlatımı çerçevesinde arketipsel motifler belirginlik kazanır. Bunlardan biri de yükseliş motifidir.

Çiçektepe gecekondulu mahallesindeki olaylar etrafında şekillenen *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda gökyüzü dikkat çekici bir işlevsellik üstlenir. Özellik gecekondulu mahallesinin kurulmasının anlatıldığı bölümlerde, rüzgârın önüne katıp gökyüzüne uçurduğu canlı ve cansız varlıklar, olağan ve olağanüstü ikileminin kurulmasında belirleyici olur: "Rüzgâr gece yarısından sonra konduların çatılarına yanaştı. Çatılar sökülüp kanatlandı. Çatılara bağlı beşiklerde uyuyan bebekler de çatılarla birlikte uçup gitti" (Tekin, 2010: 3).

Romanda yıkımcıların mahalleye gelmesinin anlatımıyla toplumsal bir sorun olan gecekondulu gerçekliği işlenir. Derme çatma evlerin yerle bir edilmesine yer verilirken, gerçeklik doğüstü ile birlikte ele alınır. Tozların, çamurların ve çöplerin arasından bebekler göğe yükselir: "Üç bebek yıkımdan, soğuktan usanıp kaçtı. Yıkımcıların gözleri önünde kuş olup göğe çıktı." (Tekin, 2010: 7-8)

Mahallede anneler rüzgâra karşı bebeklerini korumaya çalışırken, babalar rüzgâr uçurmasını diye evlerinin çatılarını iplerle sıkıca sedirlerin bacaklarına dolarlar. Rüzgâr adeta mahalleye gelecek "yıkımcıların" habercisidir. Romanda gecekondularının yıkımının ortaya çıkardığı karmaşa anlatılırken, Türk mitolojisinde yaygın olarak görülen ve ruh simgesi olan kuşlara yer verilir (Çoruhlu, 2006: 67). Böylece gecekondulu mahallesinde hayatlarını sürdürmeye çalışan ailelerin örtülü bir dille doğa ve güçlü ile mücadelelerinin anlatıldığı romanda, konduların üzerinde uçan kuşlara söz verilir:

"Cik cik çaticık uçsana

Beşikten kanat taksana

Bize bir bebek atsana

Cik cik bebecik cik cik cik" (Tekin, 2010: 4).

Evlerin çatılarıyla birlikte bebekleri uçuran rüzgâr, Çiçektepe'de caminin minaresini de göğe uçurur. Mahallelinin inanç algısına ait dikkatlerin sunulduğu bölümde, yükseliş motifine yine rüzgârla birlikte yer verilir. Yükselişin gerçekleşebilmesi için rüzgâr bir araç olarak sunulur: "Çiçektepe'de çiçekler açılınca, gün ışığında ilk önden minaresi tenekeden bir cami kuruldu. Caminin minaresini kurulduğu günün gecesinde rüzgâr sökülüp uçurdu... Tüm aramalara rağmen minare bulunamadı." (Tekin, 2010: 11)

Romanda yükseliş motifine, mahallelinin yüz çevirdiği Çöp Muhtar'ın tekrar mahalleli tarafından itibar görmesinin anlatılmasıyla yer verilir. Çiçektepe'nin resminin gazetede çıkacağı haberinin duyulmasıyla Çiçektepeliler Muhtar'ın yanında yer alır. Çöp Muhtar'ın itibarını yeniden kazanması romanda "göğe yükselme" ile ifade edilir: "Çiçektepelilerin resmi gazeteye basıldı. Çiçektepe'ye iki duvarı briketten, üstü tenekeden upuzun bir okul yapıldı. Çöp Muhtar yere çakılan gönlünü okulun damından göğe uçurdu. Yeniden yıldızlardan yükseğe dikti." (Tekin, 2010: 82)

Bir gecekondulu mahallesindeki olayların ele alındığı romanda yükseliş motifine daha çok bebeklerin göğe uçmasının anlatımıyla yer verilir. Bebeklerin yükselişi ise mahallelinin oldukça önem verdiği ve üzerine türküler yaktığı rüzgâr aracılığıyla olur. Romanda gecekondulu yıkımları, işçi grevleri ve çatışmalar gibi olumsuzlukların gölgesinde bebeklerin göğe uçması, kutsal ile masumiyetin kavuşmasını çağırıştırır.

Latife Tekin'in yükseliş deneyimine sıklıkla yer verdiği bir diğer romanı ise *Muinar*'dır. Çevre ve kadın sorunlarına dikkat çekilen ve siyasal vurguların yoğunlukta olduğu romanda bin yaşında bilge bir kocakarı olan Muinar, yazar Elime'nin içinde uyanır. Ardından Elime, iç sesi olan Muinar'la birçok sırra erişeceği düşsel bir yolculuğa çıkar. Elime, Muinar'ın eşliğinde Kocadağ'a tırmanmaya başlar. Bu yolculukta Muinar, dünyanın varoluşundan bugüne kadar gerçekleşen birçok gizemli olaydan söz eder. Muinar'ın Kocadağ'a tırmanışı arketipsel bir motif olan yükselişin belirginlik kazanmasını sağlar. Romanda anlatılan düşsel yolculuk, Elime'nin sabaha karşı uykusundan davul sesiyle uyanmasıyla başlar. Elime'nin kadın olduğu vurgulanarak göğe yükselmesinin farklı olacağına işaret edilir. Alacakaranlıkta başlayan yolculukta kadın olmasından dolayı yükseliş aracı olarak Elime'ye at verilmeyecektir. Bu vurguyla roman boyunca işlenen kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğe ya da ayrımcılığa ilk kez dikkat çekilir:

"Işıksız bir çadırdaki uyanacağım geceyi bekleyerek yatağымda titrediğim aylardan sonra bir sabah, alacakaranlıkta, içimin sessizliğinde gümbürdeyen davul sesiyle araladım gözlerimi, kadın olduğum için at gönderilmeyecekti bana, dallarına tutunarak göğe yükseleceğim ateş ağaç." (Tekin, 2013: 7)

Elime ve onun iç sesi hâline dönüşen Muinar arasındaki diyaloglara yer verilerek anlatımın sürdürüldüğü romanda, Muinar'ın söyledikleri göğe yükselişin amacını ve şeklini tanımlar. Muinar, tanrısala ulaşma yolundaki yükseliş deneyiminin bedensel değil, ruhsal bir yolculuk olduğuna işaret eder:

“Mucizevi bozulma! Kulağında iş varmış demek ki, ümidimi kesiyorum artık,” dedi. “Bırak kendini sözlerimin temposuna, nasıl bir sihir oluşuyor bak, ruhun göğe yükseliyor mu, biz Tanrılara söyledik söyleyeceğimizi, insan insana konuşmazdık sizin gibi.” (Tekin, 2013: 33)

Elime'nin iç sesi olmadan önce başka kadınların da içinde uyanan Muinar, Elime'yle konuşmalarında bu büyülü anları anlatır. Düşsel yükseliş serüvenini daha önce tek başına da yaşadığına işaret eden sözleriyle bilge kocakarı, Elime'yle deneyimlerini paylaşır:

“Böyle bahardı yine Elime, ruhuma hayat soluğu üflenmiş, uyanış anı... Titriyorum heyecandan, cana geldim ki, köle kızlardan birinin içindeyim, alacakaranlıkta kumaş dokuyor, doyamazsın gözlerinden dünyaya bakmaya, gözlerinde ışık var. Kahpe tüccar, kıskanıyor güzelliğini, bürünüyor ipeklere, kırbaçlıyor kızcağızı, attı kırbacı elinden, çöktü boğazına, öldürdü sonunda, bir tel iplik oldum çekildim göğe...” (Tekin, 2013: 71)

Muinar, yüzyıllar ötesinden getirdiği birikimleriyle Elime'nin sorularına cevaplar verir. Kadını eksene alarak bir inanç sorgulamasının yapıldığı romanda, Muinar'ın sözleri aracılığıyla erkek egemen dünyada yine erkeklerin bakış açısıyla inançların ve kadınların yaşantılarının şekillendiği ifade edilir. Elime'ye öğütler veren Muinar'ın konuşmalarında “göğe yükselme” motifi dikkat çekici bir ayrıntı olarak yer alır:

“Kadın düştü Elime, dünya da kadınla beraber düştü, en son işte, bu topraklarda yenildik, ayıyla güneşle teslim aldı dünyayı erkekler, hem savaş esirleriyiz, hem de anneleri, kız kardeşleri, zevceleriyiz, kendi içine doğru göçe başladı kadınlar, dilleri sayıklama dili oldu, bulaşık çamaşır bakışlı yaptı kendini, buharla örtüp kapattı yüzünü, kabuğu kırılmaz içli ceviz, sen içini erkeğe yediren kadın gördün mü? Kutsal, mübarek topraklarmış, göğe çıkış yolunun üstünde, başımı çevirip bakmak istemiyorum, kapıyorum gözlerimi...” (Tekin, 2013: 111-112)

Yükseliş deneyiminin sıklıkla işlendiği *Muinar*'da bu motif, mitolojik çağrışımlarıyla birlikte ele alınır. Altay şamanların göğe yükselişinde gövdesine dokuz basamak oyulmuş kayın ağacı kullanılır. Göğün katmanlarını temsil eden bu basamakların sonunda şaman, Tanrı katına ulaşarak mistik yolculuğunu gerçekleştirir (Çoruhlu, 2006: 70-71). *Muinar*'da da şamanların yükseliş deneyimini anımsatan bir göksel yolculuğa işaret edilir. Tanrı katının yerini “Kadınlar Ülkesi”nin aldığı romandaki bu gizemli yolculuk, aynı zamanda sırra erme arayışını anlatır:

“O arada ben de inip şu yola dokuz çentikli sopa dikeyim bari, göğe dokuzla çıkılıyormuş, yaşlı kadınlardan duymuştum, üstüme ip atarlar bakarsın, başıma koyup kulağıma küpe takarlar, masal anlatıyorsun Muinar, Kadınlar Ülkesi'ne filan götüreceğin yok beni.” (Tekin, 2013: 120-121).

Yükseliş deneyiminin en belirgin arketipsel çağrışımları arasında, ruhsal anlamda bir arınma sürecinin anlatılması gelir. Varoluşun anlamlandırıldığı, sırların keşfedildiği ve geleceğe dair haberlerin alındığı mistik yolculukla büyülü bir evrenin kapısı aralanır:

“İki ruh bulutu halinde çürümüş semboller âleminden çıkıp büyü evrenine uçarmışız birlikte, varlıklar, erimiş metal sıcaklığında dans ediyormuş orada.” (Tekin, 2013: 128)

Romanda Elime'nin iç sesi Muinar ile birlikte sırra erme serüveninin dikkat çekici ölçüde işlenişi, Muinar'ın Elime'den ayrılarak gökyüzüne süzülmesiyle sonlanır. Böylelikle Elime'nin Muinar'dan “ışık dili”ni öğrendiği, birçok öğüt aldığı ve sırları keşfettiği yolculuk tamamlanmış olur. Romanın sonunda yaşanan eşsiz deneyiminin sunduğu arınma duygusu öne çıkarılır:

“Dua yumuşaklığında içime doldu hava, tanıdım onu, ayaklarımın dibinden turuncu kabarcıklar çıkıyor, uçuşarak boşlukta biçimleniyor, yükselip göğe çekiliyordu...” (Tekin, 2013: 238).

Ölümsüz Muinar'ın kadın yazar Elime'nin içinde uyanması ile başlayan ve Muinar'ın göğe çekilişiyle sonlanan roman, ana hatlarıyla gizemli bir ruhsal serüveni anlatır. Bu bağlamda romanda mitolojik çağrışımlar eşliğinde işlenen yükseliş deneyimi, olağanüstülüğün anlatımında etkili bir işlev üstlenerek anlatıda arketipsel bir izlek olarak öne çıkar.

Sonuç

Latife Tekin'in romanları birçok inanış dairesinde yer alan yükseliş motifinin edebiyat metinlerine yansımaları örneklemesi bakımından dikkat çekicidir. Eserlerinde büyülü gerçekliği yorumlayarak Türk edebiyatında özgün bir anlatım sergileyen Tekin, çağlar boyunca büyük merak uyandıran bu gizemli yolculukların büyüsünü romanlarına taşıyarak anlatımına arketipsel bağlamda derinlik sağlar.

Yükseliş deneyimi, Tekin'in ilk romanı *Sevgili Arsız Ölüm*, ikinci romanı *Berci Kristin Çöp Masalları* ve son romanı *Muinar*'da belirgin bir şekilde gözlemlenir. Olay örgülerinde olağanüstülüğün egemen olduğu söz konusu romanlarında yazar, yükseliş deneyimini masalsi bir anlatımla okuyucuya takdim eder. Romanlarında şaman inancından ve Anadolu sözlü kültüründen gelen izleri gizemli yolculuklar içinde harmanlarken aynı zamanda göç, yoksulluk, gecekondulu sorunu ile kadın ve çevre duyarlılıklarını da güncelin öyküsüne katar. Bu şekilde yazar, modern dünyanın çıkmazları karşısında büyülü bir evrenin kapısını aralayıp “ilk”le yönelerek bir dikkat uyandırma yolunu seçer.

Latife Tekin arketipsel motiflere yer verdiği romanlarıyla böylelikle mitlerin, efsane ve masalların edebiyat metinlerinde sürekli tekrarlandığını ileri süren arketipsel eleştirinin genel görüşünü örneklemiştir.

KAYNAKÇA

- ATİK, Şerefnur (2012). *Türk Romanında Postmodernist Süreç ve Latife Tekin*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- BALIK, Macit (2013). *Latife Tekin'in Romancılığı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- BELGE, Murat (1998). *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BRUHL, Lucien Lévy (2006). *İkel Toplumlarda Mistik Deneyimler ve Simgeler*, Çev. Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- ÇORUHLU, Yaşar (2006). *Türk Mitolojisinin Anahatları*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- ECEVİT, Yıldız (2001). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ELIADE, Mircea (2003a). *Dinler Tarihine Giriş*, Çev. Lale Arslan, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- ELIADE, Mircea (2003b). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi -Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına-*, Çev. Ali Berktaş, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- ELIADE, Mircea (2006). *Şamanizm*, Çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi Yayınevi.
- FRYE, Northrop (2008). *Kudretli Kelimeler -Kitab-ı Mukaddes ve Batı Edebiyatı Üzerine İkinci Bir İnceleme-*, Çev. Selma Aygül Baş, İstanbul: İz Yayıncılık.
- GÜNDÜZ, Şinasi, Yavuz Ünal ve Ekrem Sarıkcıoğlu (1996). *Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslâm'da Miraç*, Konya: Vadi Yayınları.
- JUNG, Carl Gustav (2005). *Dört Arketip*, Haz. M. Bilgin Saydam, İstanbul: Metis Yayınları.
- KORUCU, Arzu (2011). *Psikanaliz ve Analitik Psikolojinin Kesiştiği Yer: Sonsuz Döngüde Ruhsal Gezintiler*, Manisa: Bozkır Yayınları.
- MORAN, Berna (2001). *Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MORAN, Berna (2002). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış III*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖGEL, Bahattin (1995). *Türk Mitolojisi II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖKTEMGİL TURGUT, Canan (2003). *Latife Tekin ve Büyülü Gerçekçilik*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZER, Pelin (2005). *Latife Tekin Kitabı*, İstanbul: Everest Yayınları.
- PARLA, Jale (2002). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ROUX, Jean-Paul (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*, Çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- TEKİN, Latife (2005). *Sevgili Arsız Ölüm*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TEKİN, Latife (2010). *Berci Kristin Çöp Masalları*, İstanbul: Everest Yayınları.
- TEKİN, Latife (2013). *Muinar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- YAVUZ, Salih Sabri (2005). "Mi'rac", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, S. 30, ss. 132-135.